

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

Ἀφορμὴ νὰ διατυπώσω τὶς παρακάτω σκέψεις γιὰ τὶς σύγχρονες ἢ γενικὰ νεώτερες συλλογὲς δημοτικῶν τραγουδιῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴ θέση ποῦχει σήμερα στὴ ζωὴ μας τὸ δημοτικὸ τραγούδι, μούδωσε ἡ ἐπιθυμία τοῦ φίλου κ. Παπαχριστοδοῦλου νὰ γραφῆι στὸ περιοδικὸ τοῦτο κάτι γενικὸ σχετικὰ μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὴ Θράκη. Ἐχει δὲ τὸ τραγούδι ἀντιπροσωπευτῆ στα δυὸ Θρακικὰ περιοδικὰ¹, ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ποσοῦ τοῦλάχιστον, ἱκανοποιητικὰ.

Οἱ πλουσίαι συλλογές, ποὺ μᾶς δίνουν τὰ δυὸ αὐτὰ περιοδικὰ εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες, σύγχρονες² καὶ ὀφείλονται κυρίως στὴν παρόρμηση ποὺ δόθηκε ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια περιοδικὰ γιὰ τὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου, ἀφοῦ τὸ ἔργο τοῦτο θεωρήθηκε πιά σὰν ἔργο διασώσεως τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων, ἂν καὶ βέβαια ἡ ἐντατικὴ κίνησις γιὰ τὴ Λαογραφία τοῦ τόπου μας εἶναι γενικώτερο φαινόμενο, χωρὶς ὅμως ἀπολύτως νὰ ἔχει πάντα βαθύτερα καὶ σοβαρὰ τὰ αἴτια.

Ἀπὸ τὸ συγκεντρωμένο ὕλικὸν τῶν περιοδικῶν τοῦτα πρέπει νὰ δείχνηται κατὰ πόσον ζῆ σήμερα τὸ τραγούδι στὴ Θράκη καὶ ἂν ὅλα τὰ εἶδη, ἢ ποῖο εἶδος ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀκούγεται ἀκόμα καὶ τὸ σήμερον, πρὶν βγάλουμε ἀπὸ τὸ διάβασις τῶν συλλογῶν εἶναι, ὅτι καὶ στὴ Θράκη ὅπως καὶ στὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος γενικὰ, τὸ γνήσιον παλιὸ δημοτικὸ τραγούδι μέρα μὲ τὴν ἡμέρα σβῆνει. Τὰ πολλὰ ἀποσπασματικὰ κειμήλια καὶ τὰ χαλασμένα τραγούδια, ποὺ γεμίζουν τὶς συλλογές, αὐτὸ μᾶς δείχνουν. Δὲν ζῆ πιά ἡ παραλογή, οὔτε τὸ ἀκρικὸν, οὔτε τὸ τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς, οὔτε τὸ παλιὸ ἀληθινὸ μοιρολόι, ἔστω κι' ἂν τέτοια τραγούδια μπορέσουμε νὰ καταγράψουμε, ἀφοῦ ψάξουμε πολὺ καὶ κατορθώσουμε, ὅχι νὰ μᾶς τὰ τραγουδήσουν, ἀλλὰ νὰ μᾶς τὰ ἀπαγγείλουν.

Γιατὶ ἂν βέβαια κάπου σ' ἓνα ἀπόμερο καὶ μακρυνὰ ἀπὸ κάθε ἐπικοινωνία μέρος, μὲ κόπο πολὺ πετύχουμε νὰ βροῦμε κάποιον, ποὺ θὰ μᾶς πῆ παλιὰ τραγούδια ἀκέραια ἢ πιὸ συχνὰ κομμάτια μόνον ἀπ' αὐτὰ, αὐτὸ ἀκριβῶς φανερῶνει πόσο τὸ τραγούδι λείπει ἀπὸ τὴν ὀλότητα, ποὺ τὸ εἶχε μιὰ

1) Ἀρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ Θεσαυροῦ, τόμ. 1—5, (1934—1938) καὶ Θρακικά, τόμ. 1—11 (1928—1939).

2) Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ Θεσαυροῦ ἔχουν δημοσιευτῆ καὶ παλιότερες συλλογές, ποὺ εἶχαν σταλῆ πρὶν ἀπὸ χρόνια στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἑλλ. γλώσσης. Αὐτὲς εἶναι : τοῦ Ἀ. Οἰκονομίδη (1891), Ἀ. Χρηστίδη (1894), Κ. Κουρτίδη (1898), Συμ. Μανασεῖδη (1906).

Ἀρχεῖον
Θρακικῶν
Λαογραφικῶν
Γνωστῶν
Θησαυρῶν
Αθ. τ. 2!
1940-1941
σ. 134-144

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

φορὰ δικό της καὶ ὑπάρχει μόνο σὰν σπανιότης. Τὸ νὰ βρίσκεις ἀπομεινάκια καὶ συντριμμάτια δείχνει τὸ θάνατο, κι' ὄχι τὴ ζωὴ τοῦ τραγουδιοῦ. Αὐτὸ δὲ τὸ ξέρω κι' ἀπὸ προσωπικὴ πείρα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς τυχαῖες ἀναζητήσεις τραγουδιῶν καὶ ἄλλου λαογραφικοῦ ὕλικου, ὅσες φορὲς ἔτυχε νὰ βρεθῶ σὲ χωριὰ στὴν Ἀράχθβα, πού ἤμουνα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1938, καθὼς καὶ στὰ μέρη τῆς Καστοριάς τὸ 1937 με ἀποστολὴ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πρόσεξα πολὺ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἄκουσα λοιπὸν ἐκεῖ καὶ κατέγραψα ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ τραγούδια, ἀκριτικά, παραλογές, μερικὰ παλιὰ μοιρολόγια καθὼς καὶ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, μὰ εἶδα πολὺ καλὰ, ὅτι αὐτὰ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τίποτα πὸ ἐσωτερικόν. Δὲν τὰ τραγουδᾶνε πιά στὸ χωριό, δὲν τὰ χαίρουνται οὔτε τὰ νοιώθουν, ἀλλὰ μὲ πολὺ κόπο τὰ ξεθάφτουν ἀπὸ τὰ βάρη τῆς λησμονιᾶς μερικὲς γριῆς ἢ σοῦ τὰ λένε σὰν μάθημα μερικὲς νέες, πού-τυχε νᾶχουν μνήμη καὶ νὰ θυμοῦνται, ὅτι κάποτε τᾶκουγαν ἀπὸ τὶς γιαγιάδες τους.

Ἄν δὲν ἀκούγονται ὅμως πιά οἱ παραλογές ἢ τὰ παλιὰ κλέφτικα, τραγουδιοῦνται πολὺ τὰ ἐρωτικά καὶ χορεύουν με τὴν ἀνάγκη τους, διασκεδάζει ὁ λαὸς μὲ τὰ σατιρικά καὶ κάθε μέρα ἀδεικνύει μὲ τὰ πρὸς σὲ ὀρισμένα μέρη, γεννιοῦνται καινούργια δίστιχα. Ἔτσι καὶ μετὰ τὶς θρακικὲς συλλογές, τὶς πὸ γνήσιες καὶ ἀξιόπιστες, βλέπουμε ν' ἀνετίσασσινται πλούσια τὰ δημοτικὰ ἐρωτικά καὶ χορευτικὰ τραγούδια καὶ σατιρικά, ἐν κλίματι καὶ ἐν κλίματι, δηλαδὴ τὴ τραγωδία, πού καὶ σήμερα ἴσως οὐκ ἔκταται πρὸς τὴν ἀνάγκη γιὰ ἔκφραση τοῦ ἀνθρώπου τοῦ γινώσκοντος τὴν ἐξέλιξιν, πού εἶναι στενὰ ἐνωμένα μὲ λατρευτικὰ ἔθιμα, ἀφοῦ ὅμως καὶ αὐτὰ παροῦν μιὰ νεώτερον μορφή. Ἀπὸ τὰ διηγηματικά, πάντα φυσικά μὲ κατὰ τὶς συλλογές πού ἔχουμε, ξέρουν ἐπύλλια μὲ ὑπόθεση ἐρωτικὴ καὶ συχνότατα μονάχα τοπικὴ, τὰ χαρακτηριστίζει δὲ ὄχι τόσο ποίηση, ὅσο ἀγάπη ἢ καλύτερα κάποια κλίση καὶ περιέργεια γιὰ τὸ ἐπεισοδιακόν. Ἔτσι βλέπουμε στὶς περισσότερες, ἂν ὄχι σ' ὅλες τὶς συλλογές, τὸ τραγούδι τῆς Θεονίτσας ἢ Διονύτσας :

Τί ἔχεις, Θεονίτσα, μέρα καὶ νύχτα κλαῖς
καὶ μένα τὴ γενέ σου γιατί δὲν μὲ τὸ λές :

ἢ : Ὅλες οἱ ἀρχοντοπούλες μας μὲ γέλια καὶ χαρὲς,
καημένη ἢ Θεονίτσα σου μὲ πίκρες καὶ χολές.

ἢ τὸ πολὺ ἀγαπητὸ μὲ τὸ γοργὸ ρυθμὸ του :

Τρελλαίνουμαι, μαννούλα μου, γιὰ μιὰ γειτονοπούλα μου

ἢ τῆς κοπέλας, πού δὲν θέλει νὰ πάρει τὸν Τοῦρκο ἄντρα κ. ἄ., γιὰ ν' ἀναφέρω τὰ καλύτερα.

Στὴ Θράκη εἶχαν, φαίνεται, μεγάλη διάδοση οἱ ἀνθολογίαι· γι' αὐτὸ

βλέπουμε ν' ἀραδιάζουν οἱ συλλογῆς σάν θρακιώτικα τραγούδια τὰ λόγια κατασκευάσματα τῆς παλιότερης γενιᾶς¹.

² Αντιπροσωπευτικὴ καὶ πολὺ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴ σημερινὴ κατάσταση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στὴ Θράκη εἶναι, νομίζουμε, ἡ συλλογὴ τοῦ Μ. Ἀποστολίδου (Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. Θησ. Α' σ. 225—259). Περιέχει 53 τραγούδια· ἀπ' αὐτὰ 2—3 εἶναι ἀκριτικά, 2 παραλογές κι' αὐτές χαλασμένες, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ἐρωτικά, σατιρικά καὶ πολλὰ λόγια. Τέτοια τραγούδια θὰ μάζευε κανεὶς στὰ περισσότερα μέρη, ἂν ἔπαιρνε στὴν τύχη ὅ,τι ἄκουγε, καὶ δὲν ἀναζητοῦσε μ' ἐπιμονὴ νὰ θυμηθοῦν καὶ νὰ τοῦ ποῦν παλιά.

³ Ὅταν ζητοῦσα πέρασι στὴν Ἀράχοβα παραλογές ὠρισμένες, καὶ δὲν θυμόντουσαν οὔτε καὶ οἱ γριές νὰ μοῦ τις ποῦνε², ἄκουσα νὰ μοῦ λέν: «ἅμα δὲν τὰ τραγῶς τὰ ξιχνᾶς, τότε τὰ τραγῶς γάνε». Γι' αὐτὸ κι' ἐκεῖ ξέρουν πολλὰ τῆς τάβλας καὶ τοῦ χοροῦ σὲ διάφορες παραλλαγές, ἐνῶ τραγούδια ἄλλα διηγηματικά, μὲ κόπο οἱ γριές θυμοῦνται.

Σ' αὐτὸ τὸ σβήσιμο τοῦ παλιοῦ τραγουδιοῦ ἀπὸ τὴν ζωὴ, κι' ἔτσι σιγὰ σιγὰ κι' ἀπὸ τὴν μνήμη, χρωστοῦμε νὰ γράψω πλῆθος τῶν ἀποσπασματικῶν τραγουδιῶν, καθὼς καὶ τὰ κειμήλια τῶν ἀρχαίων τραγουδιῶν, πού χαρακτηρισίζουν ἰδιαίτερα τὶς νεώτερες συλλογές. Ἐστὶ πολλὰ ἀποσπάσματα βλέπουμε στὶς συλλογές τῶν δύο θρακιῶν περιόδων μας, ὅπως καὶ σ' ἄλλες σύγχρονες, πῶς ὅχι πλ. Ἄφη μου ἔστο τὸ λαογραφικὸ Ἄρχεῖο Λαογραφία Θεσ. ἤθελε σήμερα γι' αὐτὸ ἄλλοῦ πέν, ὅτι εἶπε κανεὶς νὰ τελειώσῃ κανεὶς τὸ τραγούδι, γιατί θὰ πεθάνει ἢ μάταια σὺ (Κοιτῆ) ἄλλοῦ πάλι, ὅτι πρέπει νὰ μείνει καιρὸς γιὰ νὰ τραγουδήσουν ὅσο Ἐλάχοβα, Θράκη κ. ἄ.), πρᾶγμα, πού φαίνεται πὼς τῶχουν πραγματικά ὡς ἔοικε σὲ γλέντι. Τὶς περισσότερες φορές δὲν δίνεται καμιὰ δικαιολογία, γιατί οὔτε αἰσθάνονται καν, ὅτι δὲν εἶναι ὀλόκληρο τὸ τραγούδι.

Θὰ ἤθελα τώρα νὰ δώσω μερικὰ παραδείγματα, γιὰ νὰ φανῆ ἔτσι καλύτερα τί ἔννοῶ, ὅταν μιλῶ γιὰ ξέχασμα καὶ ξεπεσμό τοῦ παλιοῦ τραγουδιοῦ³.

1) Πρβλ. καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ Μ. Ἀποστολίδου στὸ Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. Θησ. Α', σ. 225 — Ἄξιοπαράτητο εἶναι, ὅτι αὐτὰ τὰ τραγούδια τὰ συναντοῦμε σχεδὸν χωρὶς, ἢ μὲ ἀσήμαντες παραλλαγές στὶς διάφορες συλλογές. Κι' αὐτὸ νομίζω, ὅτι ὀφείλεται στὸ ὅτι εἶναι κάτι, πού βγαίνει ὄχι ἀπὸ μέσα, ἀλλὰ εἶναι παρμένο ἐξωτερικά, κι' ἔτσι, σάν ὄχι ὄργανικὸ καὶ ξένο πρὸς τὸ λαϊκὸ γλωσσικὸ αἶσθημα, δὲν παθαίνει τὶς ἀλλοιώσεις καὶ τὶς ποικιλίες, πού παρατηροῦμε σὲ κάθε πραγματικὰ δημοτικὸ τραγούδι στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ πρόσεξα ἀκόμη καὶ σὲ δημοτικὰ τραγούδια, πού τᾶχουν μάθει τελευταία σ' ἓναν τόπο ἀπὸ τὶς Ἐκλογές τοῦ Πολίτη ἢ ἀπὸ τ' Ἀναγνωστικά.

2) Ἐστὶ δὲν κατώρθωσα νὰ πάρω καμιὰ παραλλαγὴ τοῦ *Νεκροῦ ἀδελφοῦ*.

3) Φυσικὰ τὸν ἐπιστήμονα λαογράφο ἐνδιαφέρει κάθε εἶδος νέα παραλλαγὴ, ὅπως καὶ γενικὰ κάθε νέα λαϊκὴ δημιουργία, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ξεχωρίζει κανένα τὴν ἀληθινὴ ποίηση, πού ὑπάρχει στὸ δημοτικὸ τραγούδι ὠρισμένης ἐπο-

Ἄς πάρουμε τὸ τραγοῦδι τῆς ἄπιστης γυναίκας, πὺ τὴν σκοτιώνει ὁ ἄντρας της, ὁ Κωνσταντῆς, σὰν τὴν βρίσκει, γυρίζοντας ξαφνικὰ στὸ σπίτι, στὴν ἀγκαλιὰ ἐνὸς ἄλλου. Ἡ ἀρχὴ εἶναι τυπικὴ :

Ξανθὴ κόρη κοιμότανε στ' ἄντρος της τὶς ἀγκάλες,
κι' οὐλο τ' ἄντρος της ἔλεγε κι' οὐλο τ' ἄντρος της λέει
(ΛΑ 1159 Δ' Σαρατσᾶ Πολίας—Γ. Ταρσοῦλη 1938)

Μιὰ κόρη νεκοιμότανε στ' ἄντρος της τὶς ἀγκάλες,
κ' ὕπνος δὲν τῆς ἐπάγαινε κ' ὕπνος δὲν τῆς παγαίνει
(Λάσκαρη, Λάστα σ. 389, 1)

Στὴν ἀποπέρα γειτονιὰ στὴν παρακάτω ρούγα
μιὰ λυγερὴ κοιμότουνε στὴν ἀγκαλιὰ τ' ἄντρος τση
(Pasow No 461)

Κοιμᾶτ' ἀστρὶ κοιμᾶτ' αὐγὴ, κοιμᾶται νιὸ φιγγᾶρι,
κοιμᾶτι κι' μιὰ λυγιρὴ στ' ἄντροῦ της τὶς ἀγκάλις
(Ἔγλ. Πολίτου 2195)

Ὅμοια ἀρχίζουν κι' οἱ ἄλλες πλήρεις παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ ἐκτὸς ἀπὸ λίγες, πὺ ἀρχίζουν ἀπ' εὐθείας μετὰ τὴν ἐπισημάνση τῆς γυναίκας :

βαρειὰ κοιμᾶσαι, Κωστάντῆ, βαρειὰ κοιμᾶσαι, Κόστα,

ἀπὸ τὴν ὁποῖα φαίνεται νὰ λείπει ἡ ἀρχὴ.
Οἱ εἰσαγωγικοὶ αὐτοὶ στίχοι, δίνοντας ἀμέσως τὸν διηγηματικὸ τόνο, πὺ ταιριάζει στὴν παραλογή, μᾶς βάζουν πάλι στίχον στὴν τραγικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ δράματος, πὺ θὰ ἐπακολουθήσει. Ὁ ὕπνος τῆς λυγερῆς στ' ἄντρος της τὶς ἀγκάλες εἶναι ἡ ἀντίθεση στὸ μεγάλο κακό, πὺ θὰ συμβῆ ὕστερα ἀπὸ λίγο, καὶ τονίζει ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴν ἀπιστίαν της.

Στὶς δυὸ θρακικὲς παραλλαγές, ποῦχω ὑπ' ὄψη μου (Ἀρχ. Θρακ. Θεσ. Α' σ. 250,38 καὶ Γ' σ. 34, 10), δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀρχὴ στὸ τραγοῦδι, ἀπὸ τὸ ὅποιο γενικὰ ἔχει φύγει κάθε πνοιὴ ποιητικὴ, κι' ἔτσι ἔχει καταστήσει τοῦτο μιὰ στενὴ ἀφήγησις ἐνὸς ἐπεισοδίου συζυγικῆς τιμῆς. Ἀρχίζει μετ' ἀπὸ πρῶτο πρόσωπο :

Σηκώθηκα μεσάνυχτα νὰ πάω στὸ πανηγύρι,
δὲν πάω μακρὴν, δὲν πάω σιμά, δώδεκα ὄρες δρόμο,
ξέχασα τ' ὄρολόγι μου, γυρνῶ γιὰ νὰ τὸ πάρω

ἢ ἄλλη :

Ἐτοίμασα τ' ἀλογάκι μου στὸ πανηγύρ' νὰ πάγω,
τὸ φυλαχτήρι μ' ξέχασα, γύρισα νὰ τὸ πάρω

χῆς, σὰν ἀνθήση ἀντιπροσωπευτικὴ μιᾶς περιόδου πολιτισμοῦ, ἀπὸ σύγχρονα λαϊκὰ δημιουργήματα καὶ διασκευές, πὺ κι' αὐτές πάλι εἶναι ἀντιπροσωπευτικὲς τῆς ἐποχῆς τους.

Καί οἱ τυπικοί ἐξ ἄλλου στίχοι στήν πρώτη παραλλαγή :

νά τὴν ξυπνήσω μὲ νερό, φοβοῦμαι μὴ κρυώσει,
νά τὴν ξυπνήσω μὲ ρακὶ φοβοῦμαι μὴν πεθάνει

πρὶν ἀπὸ τούς στ. 9—10

στέκομαι συλλογίζομαι τί πρέπει νά τὴν κάνω,
βγάζω τὸ κοφτερό σπαθὶ καὶ παίρνω τὸ κεφάλι τ'ς

παρμένοι ἀπὸ ἄλλο τραγούδι, εἶναι τόσο ἀταίριαστοι ἐδῶ, πού τὸ λιγώτερο προκαλοῦν τὰ γέλια.

Τέτοιες ἀτεχνες μεταβολές βλέπουμε συχνά σὲ παλιὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ πλαστὴ ὑπόθεση. Οἱ νεώτεροι θυμοῦνται τὸ θέμα, τὴν κύρια ὑπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ, καὶ αὐτὴν διηγοῦνται μὲ τὸν δικό τους τρόπο, μὲ τὴ δική τους γλῶσσα, πολλὲς φορές ἄμετρα, ἄλλοτε πάλι ἀκόμα καὶ μὲ ρίμα, ἐνῶ στὸ μεταξὺ χάνεται ὅλη ἡ ὁμορφιά, πού ὑπῆρχε τόσο στὰ ἐκφραστικὰ μέσα, ὅσο καὶ στήν οἰκονομία τοῦ ἀρχικοῦ τραγουδιοῦ. Κι' ὁ λαὸς ἄλλωστε διακρίνει πολὺ καλὰ τὸ καινούριο ἀπ' τὸ παλιὸ τραγούδι.

Ἐπίσης στὸ ἐρωτικὸ τραγούδι (Θάλασσα ΙΑ' σελ. 8,18), πού τραγουδιέται στίς Σοφίδες στὰ κάλατα, τὸ τραγούδι τὸ ἀληθινὸ ἔχει ξεχαστῆ. Ὁ διάλογος, ποῦχομε σ' ὅλες τὲς παραλλαγές, ἔχει γίνει μόνολογος, κι' ἔτσι μένει ἀδικαιολόγητη καὶ ξεκαρפוμένη ἡ ἐρώτηση. Ἀπὸ ἐπίδοση δὲ τῶν κάλατων καὶ ἀπὸ ἀμφοτέρωθεν ἡμεῖς ποῦχομε ἰσοχρότους ἐπαιγερίων ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ στίχοι. γὰρ τὸ εἶδος φιλοδώρημα, βάζει στήν ἐρώτηση στ. 4 καὶ τὸ συνηθιστὸ παίρνει τὴν κόρη...

...ἀπ' ἀψηλὴ μεριά κι' ἀπὸ γραμματισμένη,

πού δὲν ἔχει καμιὰ θέση ἐδῶ, ἀντίθετα δὲ φαίνεται κι' ἀνόητη. Ἐπίσης τὸ β' ἡμιστίχ. τοῦ στ. 10, εἶναι ἀπλὸ παραγέμισμα ἀπὸ τὸν συλλογέα πιθανῶς, κι' ἔτσι βρέθηκε εὐκόλα ὁμοιοκαταληξία γιὰ τὸν τελευταῖο στίχο.

Παραθέτω ὁλόκληρο τὸ τραγούδι :

Κρατεῖ ὁ Μᾶης τὴ δροσιά, κρατεῖ κι' ὁ νιὸς τὴν κόρη,
στὰ γόνата τὴν κάθισε καὶ τὴν ψιλορωταίει :

—Κόρη μ', γιὰ δὲν εἶσαι κόκκινη, κόρη μ', γιὰ δὲν εἶσαι ξάσπηρ ;
γιὰ δὲν εἶσ' π' ἀψηλὴ μεριά κι' ἀπὸ γραμματισμένη :

5 Κατέβα κάτου στὴ Μπαρμπαριά, κάτου στὸ Σαλονίκι,
φάγε σταπίδα ραζακιά, κρουστάλλινο κεράσι,
τότε νά γίνεις π' ἀψηλὴ μεριά κι' ἀπὸ γραμματισμένη.

Καὶ μεῖς πολυχρονοῦμεν το αὐτὸ τὸ νιδ' ἀντρόγυνο,
νά ζήσει χρόνια περισσὰ καὶ πάντα νά περάσει

10 καὶ μὲ τὰ χίλια κι' ὅσοτερα ν' ἀσπρίσει νά γεράσει.

Μιά ἀπὸ τὶς κανονικὲς παραλλαγές, πού παίρνω τυχαῖα μέσα ἀπὸ τὸ ὑλικό,

ἄς χρησιμέψει γιὰ σύγκριση. Εἶναι ἀπὸ τὸν Χασιώτη (σ. 70,27)

Σ' τοῦτα τὰ σπῖτια τὰ ψηλά, τὰ μαρμαροχτισμένα
μέσα ν' ὀ νιὸς πὸν κάθεται (καὶ) μὲ τὴν πελιστέρα'
στά γόνατα τὴν ἔβαλε στά μάτια τὴν τηράει :

—Κόρη μ' δὲν εἶσαι ὁμορφη ξανθὴ καὶ μαυρομάτα.

5 —Πέρα ἀπὸ τὸν Τούρναβο, ἔβγα στὸ Σαλονίκι
καὶ κόψε μου φορέματα, καὶ φκιάσε μου ἀρμάτες
νὰ ἰδῆς πὸς γένουμ' ὁμορφη, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα.

Ἄνάλογο διάλογο ἔχουμε σ' ὅλες τὶς ἄλλες παραλλαγές, πὸν ξέρω. Ἴσως ὁμως ἐδῶ νὰ πρόκειται ὄχι μόνον γιὰ χαλασμένο τραγούδι, μὰ γενικὰ γιὰ κακὴ συλλογὴ. Γιατὶ ἡ κακὴ κατάσταση τῶν τραγουδιῶν, πὸν διαβάζουμε στὶς συλλογές, δὲν ὀφείλεται πάντα μόνον στὴν κακὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἄγνοια τῶν συλλογέων καὶ τὴν ἀδυναμία τους ν' ἀνακαλύψουν, ὅπου εἶναι ἀκόμα δυνατὸν νὰ ὑπάρχει, τὸ γνήσιο καὶ τὸ καλὸ, καθὼς καὶ πολλὲς φορὲς, μάλιστα τὰ παλιότερα χρόνια, στὴν συνειδητὴ ἢ ὄχι κακοπιστία τους, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι ἐπιχειροῦν διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις τῶν δημοτικῶν κειμένων, κι' ἔτσι στά χαλάσματα τοῦ χρόνου προσδίδουν καὶ αὐτοὶ τὰ δικά τους.

Πάνου λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς συλλογῆς καὶ τῶν συλλογέων νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι περιττὰ ἂν ποῦμε λίγα λόγια πὸν εἰσὼς ὀφελήσουν κάπως καὶ καταστήσουν τὶς συλλογὲς πρὸς προοδικούς καὶ πρὸς ἐπιτυχητικούς. Κι' ἔχουν τέτοιες παρατηρήσεις πρὸς θέση τους σ' ἓνα περιοδικό, πὸν γιὰ σκοπὸ τοῦ ἔχει τὴ λαογραφικὴ συλλογή.

Δὲν θεωροῦμε εὐκόλο πράγμα τὴ συλλογὴ τραγουδιῶν, ὅπως καὶ γενικὰ κάθε λαογραφικὴ συλλογὴ, οὔτε ἔργο τοῦ τυχεροῦ, οὔτε καὶ ἀκόμη τοῦ κάθε ἐνθουσιώδους καὶ ἀκαμάτου πατριώτου, ἀλλὰ πιστεύουμε, ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ σήμερα, πὸν ἡμεῖς δὲν ζοῦμε πιά τὸ δημοτικὸ τραγούδι, εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα καὶ γίνεται κάθε μέρα ἀκόμη πρὸς δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο. Κι' ὅποιος καταπιάνεται μὲ τὴ συλλογὴ, πὸν εἶναι ἡ βίαση κάθε σοβαρῆς προσπάθειας γιὰ τὴν γνώση τοῦ τραγουδιοῦ, πρέπει νὰ ἔχει τέλεια ἐπίγνωση τῶν δυσκολιῶν, πὸν θὰ συναντήσῃ.

Δὲν θὰ μιλήσω ἐδῶ γιὰ τὶς συλλογές δημο. τραγουδιῶν, πὸν ἔχουμε καὶ ἐπομένως γιὰ τὴν θέση, στὴν ὁποία βρισκόμαστε σήμερα, ἂν θελήσουμε νὰ μελετήσουμε τὸ δημοτικὸ τραγούδι, γιατί ἄλλωστε τὰ γραφόμενά μου ἐδῶ ἔχουν τὸν τύπο σημειωμάτων γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ θέμα, ἀλλὰ θὰ πῶ λίγα λόγια γιὰ τοὺς νεώτερους συλλογεῖς, γιὰ κείνους, πὸν θέλουνε νὰ ἐργάζονται σύμφωνα μὲ τὶς σύγχρονες ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰδικὰ μάλιστα γιὰ τοὺς συλλογεῖς, πὸν γνωρίζουμε ἀπὸ τὰ δυὸ Θρακικὰ περιοδικά.

Σήμερα στὶς ὁδηγίες, πὸν δίνονται γιὰ τὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου, τονίζεται ὅτι οἱ συλλογεῖς πρέπει ν' ἀποδίδουν πιστὰ τὰ λόγια τοῦ

λαϊκού ανθρώπου, πού έχουν για πηγή, να μη προσθέτουν ούτε ένα νι, να σημειώνουν την ηλικία, καταγωγή, γένος και άλλες ακόμα λεπτομέρειες της ζωής του, πουθενά όμως δεν γίνεται λόγος, ότι για τη συλλογή χρειάζεται και κάτι άλλο, για μας πολύ σημαντικό, δηλαδή η σχετική προπαιδεία του συλλογέως. Με ένθουσιασμό μόνον άλλογο συλλογή σοβαρή δεν γίνεται και μια συγκομιδή τυχαία δεν μας ικανοποιεί. Δεν νομίζουμε, ότι η άρχη «μάζευε κι' ἄς εἶν' και ρόγες» βοηθάει στο σκοπό μας, στη γνώση του τραγουδιού, αντίθετα πιστεύουμε, ότι τα πολλά και διάφορα κείμενα, πού πολύ σύγχυση και δυσκολία για τὸ ξεκαθάρισμα τῶν τραγουδιῶν μᾶς φέρνουν¹. Πρέπει πάντα να έχει κανείς στο νοῦ του τὴ ζηταίει και θέλει να βοηθ, κι' ὄχι να παίρνει ὅ,τι τοῦ δίνουν. Ἐτσι και σχετικᾶ με τὸ δικό μας ζήτημα δεν πρέπει να νομίζουμε, ότι ἀρκεῖ ν' ἀνοίξει τὸ στόμα του ἕνας ἀγράμματος, και μάλιστα γέρος, για ν' ἀρχίσουμε ἀμέσως να γράφουμε. Γιατὶ και μέσα στο λαὸ δεν εἶναι ὅλοι ἴδιοι, ἔστω κι' ἂν ὅλοι εἶναι ἀμόρφωτοι και βρίσκονται στο ἴδιο χαμηλὸ διανοητικὸ ἐπίπεδο. Ὑπάρχουν κι' ἐδῶ οἱ πνευματικὲς διαφορὲς. Και τὸ κατ' ἐξοχίαι τραγούδια εἶναι φυσικὸ πρόνομο μερικῶν διαλεκτῶν, ὅπως και τὸ νὰ γέρας νὰ διηγέσαι παραμύθια δεν εἶναι χάρισμα ὅλων τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων και παροιμίες δεν θ' ἀκούσουμε σὲ ἴδιο βαθμὸ ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς ἀλλὰ πὺ πολλὸ ἀπὸ ἐκείνους, πού ἔχουν κάποιον μεγάλωρη φιλοσοφικὴ προσέγγιση ν' ἀντιχρῶνται τὰ πράγματα τῆς ζωῆς, και ποτα εἰρωνικὴ κριτικὴ πικρῆ ἀποδοτικότητα και καυστικὴ να διατυπώνουν γρήγορα κι' ἐπιγραμματικᾶ τις σκέψεις και παρατηρήσεις τους. Ἐπίσης δεν φτάνει να βορεθῆ ο καθορισμὸς γέρος ἢ γοιά, μα πρέπει νᾶναι και στα λογικά του, ὥστε να πῆ και το καλύτερο σωστό.

Στὰ χωριά, πού πάμε ἀναζητῶντα ὕλην μᾶς δείχνουνε πολλὲς φορὲς ἕνα πρόσωπο, «πὺ ξέρει πολλὰ ἢ ὅλα τὰ τραγούδια κτλ.» για να γράψουμε. Αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος, πὺ βέβαια θὰ ἤξερε κάποτε, τὸρα πὺ ἢ γέρας πὺ ἢ ἀρρώστησε ἢ ἄλλα βᾶσανα τοῦτυχαν κι' ἔχασε τὴν διανοητικὴ του διαύγεια, δεν θὰ μᾶς πῆ τίποτα τῆς προκοπῆς, τὸ πὺ θ' ἀνακαλύψουμε μερικὰ λείψανα σὲ κάποιους στίχους, πὺ θὰ θυμηθῆ.

1) Ἐτσι με μόνο ἐφόδιο τὸν μεγάλο τους ἐνθουσιασμὸ καταπιάνονται με τὴ συλλογὴ και ξένοι, πὺ νομίζουν πὺς με τὸ να μᾶς φέρουν ὅ,τι τυχὸν ἄκουσαν και τοῦς εἶπαν, σώζουν τοῦς λαογραφικοῦς θησαυροῦς μας. Ὅταν ὅμως σ' αὐτοῦς λείπει, ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα, ἀκόμη και τὸ γλωσσικὸ αἰσθητήριο, ὅταν δεν μποροῦν να κάνουν οὔτε τὴ στοιχειώδη διάκριση μεταξύ δημοτικῶν και λόγιου τραγουδιῶν, μεταξὺ τῆς ὁμορφιάς ἐνὸς ἠρωικοῦ κλέφτικου τραγουδιῶν και τῆς πεζότητας και ἀνυπόφορης πλαδαρότητας μᾶς ρίμας, κι' ὅταν τὴν κάθε εἶδους φλυαρία μᾶς χωρικῆς μᾶς τὴν παρουσιάζουν για μεγάλο εὔρημα, νομίζω ὅτι μᾶς ἐπιβάλλεται να προσπαθήσουμε να μετριάσουμε λίγο τοῦς ἐνθουσιασμοῦς τους και να τοῦς ὑποδείξουμε, ὅτι ὁ μεγάλος κόπος, πὺ κάνουν να καταγράφουν χιλιάδες στίχων, δεν πρόκειται ἀνάλογα να μᾶς ἐξυπηρετήσῃ.

Χρειάζεται λοιπὸν μεγάλη προσοχὴ καὶ ἱκανότητα στὴν ἐκλογὴ καὶ ἐπιλογὴ τῶν προσώπων, μὰ γι' αὐτὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γνώση καὶ τὴν πείρα, εἶναι ἀπαραίτητο καὶ κάποιο φυσικὸ αἰσθητήριον, ὥστε νὰ μπορῇ ν' ἀνακαλύπτει κανεὶς τὸ καλὸ καὶ νὰ διακρίνει τὸ γνήσιο ἀπὸ τὸ νόθο¹. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ ἐφόδια αὐτὰ δὲν τᾶχουν πάντα οἱ συλλογεῖς, γι' αὐτὸ ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ποσοῦ δὲν εἴμαστε σὲ ἄσχημη θέση, ἀπὸ τὴν ποιοτικὴν εἴμαστε σὲ πολὺ κακὴ. Κι' ἔτσι μᾶς λείπει ἡ στερεὴ βάση γιὰ τὴ μελέτη τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἡ προεργασία, ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ ἀπὸ κάθε ἐπιστημονικὴ ἔκδοσιν καὶ μελέτη, εἶναι πολὺ μεγάλη.

Μερικὰ παραδείγματα τραγουδιῶν παρμένα στὴν τύχη μέσ' ἀπὸ τὶς θρακικὲς συλλογές, νομίζω, πὼς μπορεῖ νὰ χρησιμεύσουν γιὰ μιὰ πιὸ προσεχτικὴ καὶ καλύτερη συλλογὴ στὸ μέλλον. Πιστεύουμε ὅτι σὲ ἀμέλεια τοῦ συλλογέως ὀφείλεται τὸ ἀποσπασματικὸν τραγούδι τῆς «συζύγου βουκοῦ» στὸ Ἄρχ. Θρακ. Θησ. Δ' σ. 136, 10, ποὺ ἀρχίζει μόνις ἀπὸ τοὺς στίχους:

Καλὰ μερμπέρη, μερμπέριζε, τσομπάνη θὰ τὴν κάμω,
τσομπάνικα τὴν χώρισα², τσομπάνικα νὰ τὴν βάλω

Δὲν θὰ προσπάθῃσιν δηλ. αὐτὸς νὰ μὴν εἶναι καταλλήλον ἄνθρωπον, ποὺ νὰ τὸ θυμᾶται κάπως καλύτερα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ γράφει ὅ,τι τοῦ ἔλεγον. Τὸ ὅτι θρῆσκαι πλεονέστερον ἐστὶ Θράκη, δείχνεται ἀπὸ τὶς παραλλαγὰς τῶν ἀρχ. Θρακ. Θησ. Γ' σ. 24, 64ς. Λαογραφία Δ' σ. 404, 21 καὶ θῶς κι' ἀπὸ ἄλλες, ποὺ ἔχουμε στὸ λαογραφικὸν ἀρχεῖον. Ἐπίσης τὸ τέλος τοῦ τραγουδιοῦ μόνις ὑπονοεῖται, τὸ μῆκος εἶναι καλασμένο καὶ γενικὰ ὅλο τὸ τραγούδι εἶναι κακόν. Ὅσο γιὰ τὴν χωρὶς ἀρχὴν ἔχουμε νὰ παρατηρήσωμε, ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ σπάνιον νὰ λείπουν τελῶς οἱ ἀρχικοὶ στίχοι ἐνὸς τραγουδιοῦ παρὰ τὸ τέλος, γιατί, ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι τυπικὴ, πάντα ἐντυπώνεται καλύτερα καὶ δυσκολώτερα λησμονεῖται, ἐνῶ συνήθως ἀρχίζουν τὸ τραγούδι κι' ἐπειδὴ δὲν θυμοῦνται τὴν συνέχεια, ἢ σταματοῦν ἢ, μάλιστα σὲ διηγηματικὰ τραγούδια, ἀφηγοῦνται τὸ τέλος σύντομα σὲ πεζὸν λόγον. Ἴσως μά-

1) Ὅποιος ἔχει ἐπιχειρήσει νὰ μαζέψῃ ὄλικὸν θάχει πείρα ἀπὸ τὶς «ἐξυπνάδες» τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ μας, ποὺ γιὰ νὰ μᾶς δοκιμάσουν, ἂν καταλαβαίνουμε λένε καὶ τραγουδᾶνε πολλὰς φορὰς ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Αὐτὸ προσπάθησαν νὰ μοῦ κάνουν οἱ τσομπάνηδες στὸν Παρνασσόν μου ἀνακάτευν ἐπίτηδες τὰ τραγούδια γιὰ νὰ δοῦν, ἂν θὰ τὸ καταλάβω. Θὰ ἤθελα ἀκόμα νὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ καταγράφουμε τὸ τραγούδι ἐνῶ τὸ τραγουδᾶνε, γιατί ἔτσι καὶ λιγώτερα κενὰ θάχουμε, ἐπειδὴ ὁ τραγουδιστὴς τὸ θυμᾶται καλύτερα τραγουδῶντας το, καὶ δὲν χάνουμε τὰ τσακίσματα, ποὺ τὸ συνοδεύουν, ἔστω κι' ἂν τοῦτα ἐνδιαφέρουν πιὸ πολὺ τὸν μουσικόν.

2) Σ. τ. Δ.—Τῆς ἔκοψα χωρίζω ἐπὶ Θράκη λέμε τὸ κόψιμο τοῦ πανιοῦ ἀπὸ τὸ ράφτη' λ' χ'—Φουστάν' θὰ χωρίσω σήμερον.—Πῆγα νὰ χωρίσω ἕνα φουστάν', ἔλεγε ἡ μοδίστρα, ποὺ πῆγαινε στὰ σπίτια νὰ κόψῃ τὸ ρούχον τὸν παλιὸ καιρό.

λιστα κι' ἔδω νὰ εἶπε ὁ τραγουδιστὴς σὲ περὶ ὅσα λείπουν, καὶ ὁ συλλογεὺς νὰ μὴ τὰ σημειώσε.

Στὰ Θρακικά Γ' σ. 248 9, πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸν συλλογέα τραγουδιῶν τῆς Σωζόπολης, ὅτι λίγα τραγοῦδια ἤξεραν ὀλόκληρα, ἐπειδὴ τραγουδοῦσαν μόνο μερικὲς στροφές ἀπ' τὸ καθ' ἓνα, κι' ἔτσι ἐλησημονοῦντο. Ὁ ἴδιος «προσπάθησε νὰ τὰ μαζέψει καὶ ὅσα ἦταν μισὰ ἢ παραλλαγμένα ἐφρόντισε, κατὰ τὸ δυνατόν νὰ τὰ συμπληρώσει ἀπὸ ἄλλους, πού τὰ ἤξεραν καὶ νὰ τὰ ξεκαθαρίσει κτλ. κτλ.» Αὐτὴ τὴ συμπλήρωση ὅμως ἀπὸ διαφόρους πρέπει πολὺ νὰ προσέχουν οἱ συλλογεῖς. Δὲν λέω βέβαια, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναζητήσουμε ἓνα τραγοῦδι σὲ πολλούς, μάλιστα ἐπιβάλλεται νὰ τὸ κάνουμε αὐτό, γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ἂν σ' ἓναν τόπο ὑπάρχει πραγματικὰ καὶ εἶναι γνωστὸ στοὺς πολλούς τὸ τραγοῦδι, ἢ ἂν κατὰ σύμπτωση μονάχα τὸ ξέρεи κάποιος, ἐνῶ ξεχάστηκε γενικὰ ἢ καὶ μήπως εἶναι ὀλότελα ξένο στὸ χωριὸ καὶ πρόσφατα φερόμενο ἀπὸ κάποιον ἄλλοῦ. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ κολλήσουμε τοὺς στίχους, πού μᾶς τραγοῦδησε ἓνας στοὺς στίχους, πού ἀκούσαμε ἀπὸ κάποιον ἄλλον, μόνο καὶ μόνο γιὰτι ἐμεῖς νομίζουμε πὼς ταιριάζουν. Φυσικὰ, τί νὰς δὲν θυμῆται τὴ συνέχεια τοῦ τραγουδιοῦ, πού ἄρχισε καὶ ἀκούει μισὸς μᾶς τὸν ἄλλον νὰ τὸν συμπληρώσει, θὰ προσθέσουμε τοὺς νέους στίχους, ἀπὸ ὅπως σημειώσουμε αὐτὴ τὴν λεπτομέρεια, τὴ χρήση στὸ μετέπειτα. Ἀλλοίως κινδυνεύουμε νὰ κολλήσουμε ἀνόμοια πράγματα. Γιὰτι καθεὶ τραγοῦδι τῶν ἐμῶν μέσα τοῦ ὁ καθένας εἶναι ἓνα ἓνα σύνολο, καὶ μόνος αὐτὸς νὰ ἐκτελεσθεῖ καὶ νὰ τὸ τελειώσει. Δὲν πρέπει οἱ παραλλαγές, πού σηματοδοτοῦνται ἀπὸ τὰ διάφορα ἄτομα νὰ ἀνακατεῦνται ἀπὸ μᾶς, γιὰτι τότε θὰ παρουσιάσει ἡ συλλογὴ μᾶς ὄχι τραγοῦδι, ἀλλὰ συνονθύλευμα στίχων.² Ἄν δὲ μεγάλοι ἐπιστήμονες, πού καταπιέστηκαν μὲ τέτοια δουλειὰ χάλασαν τὰ τραγοῦδια, φαντάζεται κανεὶς τί πρόκειται νὰ πάθουν τοῦτα, ἂν ἐφαρμόσουμε τὸ σύστημα ἐμεῖς οἱ ἄλλοι.

²Απὸ τὰ Θρακικά βρίσκω ὅτι ἡ συλλογὴ τῆς Ἑλπ. Σταμούλη—Σαραντῆ στὸν τόμ. 11 σ. 3—275, παρὰ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν τραγουδιῶν, πού μᾶς δίνει, ὕστερεῖ κατὰ τὸ ποιόν. Βέβαια τὰ πολλὰ ἀποσπάσματα, τὰ πολλὰ παραμορφωμένα τραγοῦδια δείχνουν, ὅπως καὶ παραπάνου εἰπώθηκε, ὅτι στὴ Θράκη τὸ τραγοῦδι μέρα μὲ τὴν ἡμέρα λησημονιέται, μὰ νομίζω ὅτι δὲν εἶναι τοῦτο ἡ μόνη αἰτία, ἀλλὰ πολὺ ἔχει νὰ κάνει καὶ ἡ ἀπόρροια καὶ ἀνεπιστημονικὴ ἀναζήτησις καὶ συλλογὴ.

³Επίσης στὴ συλλογὴ τοῦ Δ. Βογαζλή στὸν ἴδιο τόμο, σ. 279—306, ἢ ἔχουμε νεώτερα ἄτεχνα στιχογραφήματα, ὅπως π.χ. σ. 283, IV. 304, XXIX κ. ἄ., αὐτὰ μάλιστα θυμίζουν νεώτερα Καρπαθικὰ δίστιχα κατασκευάσματα, ἢ πάλι μικρὰ ἐρωτικὰ καὶ σατιρικά, πού, ὅπως εἶδαμε, ἀφθονοῦνε στὴ Θράκη ἢ καὶ τραγοῦδια ὄχι δημοτικά, ὅπως στὴ σ. 294, XVII. Ἄλλα πάλι δημο-

τικά φαίνεται, πὼς ἔχουν διορθωθῆ¹ ἀπὸ τὸν συλλογέα, ὅπως π. χ. ὁ Χάρος καὶ ἡ Λυγερὴ στῆ σ. 284, V. Καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ξενιτεμένου στῆ σ. 296, XIX, στ. 13 :

* Ἄν εἶχα μάννα κι' ἀδερφὴ δὲν τ' ἄφερνα σὲ σένα,

νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δημοτικὴ, ἀλλὰ συμπλήρωσις τοῦ συλλογέως ἢ ἔστω καὶ σκέψις τοῦ λογίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ πῆρε τὸ τραγούδι. Τέτοια ἀπάντησις δὲν βρίσκεται σὲ καμμιά ἄλλη παραλλαγή, παρὰ μόνο σὲ μιὰ ἀπὸ τὴ Γέννα τῆς Θράκης, (Ἄρχ. Θρακ. Λαογραφ. Θησ. Β', σ. 142, 6), ὅπου οἱ τελικοὶ αὐτοὶ στίχοι εἶναι ἀκριβῶς ἀπαράλλαχτοι. Μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι τυχαία ἡ ὁμοιότης αὐτῆ τῶν δύο παραλλαγῶν, οὔτε ὅτι συμβαίνει τοῦτο γιατί προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τόπο, ἀλλὰ ὅτι ἡ μία θὰ ἀντιγράφηκε ἀπὸ τὴν ἄλλη. Γενικὰ δὲ πιστεύω, ὅτι τέτοιες συμπληρώσεις μὲ βάσις προηγούμενες συλλογές ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος τῆς Ἑλλάδας γίνονται πολὺ συχνά, καθὼς καὶ ὅτι τὸ νὰ βρῖσκουμε πολλὰς φορὰς τὸ ἴδιο τραγούδι στοὺς διάφορους τόμους τῶν δύο αὐτῶν περιοδικῶν ὀφείλεται στῆ συστηματικὴ ἀναζήτησις ὁμοίου τραγουδιοῦ ἀπὸ τοὺς συλλογεῖς.

Στὸ ἴδιο τραγούδι τῆς συλλογῆς Ἰ. Χρηστίδου (Ἄρχ. Θρακ. Λαογραφ. Θησ. Β', σ. 142), οἱ στίχοι 11—12 μετὰ τὸν 10 :

Ἔνεες πλύσιμα τὰ ροῦχα μου, ξενί, τοὺ σαπουνίζου,
ἀντὶς νερὸ σαπῶσταμα νῆ ἀντὶς ποῦνοι μῶσκο,
κι' ἀντὶς στὸν ἥλιο στέγνωμα στ' αἰθρία καὶ στὸ φεγγάρι,

παρμένοι ἀπὸ ἄλλο τραγούδι τῆς Ξενιτείας δὲν ἔχουν νόημα ἐδῶ· ὁ Ξενιτεμένος δὲν θάκλαιγε τὴ μοῖρα του, ἂν στῆ Ξενιτεία, ποὺ βρισκόταν τοῦ πλέναν τὰ ροῦχα του μὲ μῶσκο. Τὸ ξύπνημα καὶ τὸ πλύσιμο μὲ μῶσκο στὰ τραγούδια μας δείχνει μόνο τὴ λαχτάρα γιὰ τὸ ἀγαπημένο πρόσωπο. Στὴν ἴδια συλλογὴ τοῦ Χρηστίδη, στὸ τραγούδι τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (σ. 143, 9) ὁ στ. 6 :

Δίχως ἀσθένεια κι' ἀρρωστιά πῶς παίρνεις τὴν ψυχὴ μου :

φτειάχτηκε ἀπὸ τὸν στίχο, ποὺ βρῖσκουμε σ' ὅλες τὶς παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ τούτου :

Δίχως ἀσθένεια κι' ἀρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.

Βέβαια ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἴδια καὶ ὅμως ἡ βαθύτερη ἔκφρασις τῆς λεβεντιάς, ποὺ μᾶς δίνει τὸ ἀρχικὸ τραγούδι χάνεται ἐδῶ. Ἄλλοῦ πάλι ἐνῶ τὰ τραγούδια γενικὰ εἶναι καλά, μερικὰ παραγεμίσματα ποῦχουν, δείχνουν ὅτι ἡ

1) Σ. τ. Δ. Τοῦτο τὸ βεβαιώνει ὁ κ. Μ. Ἀποστολίδης, ποὺ τοῦχε στείλει ὁ κ. Β. τὴ συλλογὴ του πρὶν δημοσιευθῆ, ζητώντας τὴ γνώμη του καὶ τὶς παρατηρήσεις του γιὰ τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς του.

ὁ συλλογεὺς βοήθησε τὸν πληροφοριοδότη νὰ συμπληρώσει τὸ κενὸ τοῦ στίχου, ποὺ δὲν θυμότανε, ἢ ὅτι καὶ μόνος του ἐκεῖνος τῶκανε αὐτό, γιατί δὲν τοῦ φαινότανε τέλειο τὸ τραγούδι.

Παρατηρήσεις σὲ καθ' ἓνα ἀπὸ τὰ τραγούδια τῶν θρακικῶν συλλογῶν ἔχουμε νὰ κάνουμε πάρα πολλές ¹, ἀλλὰ μιὰ τέτοια δουλειὰ θὰ ξέφευγε ἀπὸ τὰ ὅρια ἐνὸς ἄρθρου, ὅπως τοῦτο ἐδῶ ². Πάντως ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα παραδείγματα, ποὺ δώσαμε κι' ἀπ' ὅσα εἶπαμε καταλαβαίνει κανεὶς, ὅτι οἱ συλλογές τῶν θρακικῶν τραγουδιῶν μᾶς δίνουν τὸ περισσότερο μιὰ κακὴ εἰκόνα τοῦ τραγουδιοῦ. Ἴσως βέβαια οἱ εἰδικές συνθήκες τοῦ τόπου τούτου μὲ τὴ μεγάλη ἀναστάτωση ποῦπαθε, νᾶφεραν μεγαλύτερη σύγχυση καὶ διακοπὴ στὴν παράδοση, ἀπ' ὅση ἔγινε σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας, μὰ τὴν κατάστασι αὐτὴ δὲν μποροῦμε βέβαια ν' ἀλλάξουμε. Ὅ,τι χάθηκε, χάθηκε γιὰ πάντα καὶ δὲν νομίζω, ὅτι μελλοντικὲς συλλογές θρακικῶν τραγουδιῶν, ὅπως ἄλλωστε καὶ γενικὰ ἄλλων τόπων, πρόκειται νὰ μᾶς διαφωτίσουν περισσότερο σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἀπὸ τὶς παλιότερες ποῦχουμε. Λίγο εἶναι οἱ προνομιούχοι τόποι, ποὺ ἀκόμα καὶ σήμερα ἴσως ἔχουν νὰ μᾶς προσφέρουν κάτι ἀξιόλογο.

Μ' αὐτὰ ποὺ εἶπαμε δὲν θέλουμε βέβαια ν' ἀνακόψουμε τὴν προθυμίαν, ποὺ ὑπάρχει γιὰ συλλογὴ λαογραφικῶν ἔργων καὶ εἰδικὰ τραγουδιῶν, ἀφοῦ καὶ ἡ νεώτερη μορφὴ τους, ὅσοι ἀδελφοὶ ἐστέ, φαίνεται ἐνδιαφέρει τὸν μελετητὴ λαογράφου, ἀλλὰ θὰ θέλωμε νὰ παρασημεύσουμε τοὺς συλλογεὺς τῆς δυσκολίας, ποὺ θὰ συναντοῦν στὸ ἔργο τους, ποὺ γιὰ νὰ χεὶ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον πολὺν κόπο, ἀλλὰ καὶ ἀκριτὰ ἐφόδια.

Ἰούλιος 1939

1) Ἐχουμε βέβαια ὑπ' ὄψη μας ὄχι μόνον τὶς συλλογές τοῦ Ἀρχείου Θεσ. καὶ τῶν Θρακικῶν. Τότε θὰ μιλούσαμε καὶ γιὰ τὴν ἀναξιοπιστία τῆς συλλογῆς Κουρτίδη καὶ σὲ πολλὰ τοῦ Μανασεῖδη.

2) Μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὰς σοβαρὰς ἐργασίες τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἶναι καὶ ἡ σχετικὴ μελέτη καὶ προεργασία γιὰ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν συλλογῶν, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ καταπιαστῆ ἔπειτα μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔκδοσι τοῦ λαογραφικοῦ αὐτοῦ θησαυροῦ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

1. Τὰ ἀρχεῖα τῆς Κοινότητος Σαράντα Ἐκκλησιῶν

Χάριν τῆς ἱστορίας σημειώνομεν ὅτι ἡ προσπάθειά μας πρὸς εὐρεσιν τῶν χαμένων ἀρχείων τῆς Ἑλλην. Κοινότητος Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐναυάγησεν. Πρὸς τοῦτο εἴχομεν γράφει παντοῦ, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἤμποροῦσε νὰ εὕρεθῇ καὶ ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια περὶ τῆς ὑπάρξεώς των. Ἡ δημοσιευομένη ἀμέσως ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτου Σιδηροκάστρου μᾶς παρέχει τὸ ἱστορικὸν τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀρχείων μέχρις Ἀλεξανδρουπόλεως. Ἡ δὲ ἀπάντησις εἰς ἔγγραφόν μας τῆς Γεν. Διοικήσεως Θράκης ἀπὸ 28 Ἀπριλίου 1940 περὶ τῆς ματαιᾶς προσπάθειάς τῆς Γεν. Διοικήσεως, μᾶς ἀφαιρεῖ καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα ὅτι θέλουσι ποτὲ ἀνευρεθῇ ταῦτα τόσον πολύτιμα διὰ τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τῆς λαμπρᾶς Κοινότητος Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Κύριε Παπαχριστοδοῦλου,

Ἀφοῦ σὰς συγκαρῶ διὰ τὸ «Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» ὅπερ τιμᾷ τὸν διευθυνὴν τοῦ περιοδικοῦ καὶ τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ καὶ ἀφοῦ σὰς εὐχηθῶ εὐφρόσυνον καὶ πρόξενον πάσης πνευματικῆς χάριτος τὸ ἔτος 1940 ἀκολούθως ἐκφράζω τὴν λύπην μου διὰ τὴν μυστηριώδη ἀπώλειαν τῶν ἀρχείων τῆς Μητροπόλεως 40 Ἐκκλησιῶν. Ὅλα τὰ ἀρχεῖα Μητροπόλεως τε καὶ ἐκτὸς Συλλόγου συνελέγησαν ὑπ' ἐμοῦ, ἐτοποθετήθησαν εἰς ἓν κιβώτιον, ἐγράφη ἐκείθεν αὐτοῦ «Ἀρχεῖον Ἱερᾶς Μητροπόλεως 40 Ἐκκλησιῶν», ἐκομίσθησαν ὑπ' ἐμοῦ προσσωτικῶς κατὰ τὴν ἐμεῖθεν ἀναχώρησίν μας μετὰ τοῦ π. Νομάρχου καὶ τῶν ἀρχείων τῆς Νομαρχίας, καὶ ὅτε ἀφίχθημεν εἰς Δεδέ· Ἀγάτε, ἐτοποθετήθησαν πάντα ταῦτα εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς Νομαρχίας καὶ ὅταν μετὰ ἓν περίπου ἔτος ἐξηγήθησαν διὰ τίνα διαθήκην καὶ ἀργότερον δι' ἓν προικοσύμφωνον, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ εὕρεθῶσιν. Ἐκτυπήσαμεν ὄλας τὰς θύρας καὶ ὁ ἰατρὸς Τζελέμπογλου ἐπίσης ἠρεΐνησεν, ἀλλ' εἰς μάτην. Τίς παρέλαβεν αὐτὰ ἐκεῖθεν καὶ ποῦ τὰ μετέφερε ἀγνωστον. Πίχομεν δὲ μέσα καὶ ὄλα τὰ ἀσημικά τῆς Ἐκκλησίας. Ἐρευνήσατε, ἂν θέλητε καὶ σεῖς καὶ ἴσως εὕρεθῶσι.

Μετὰ πολλῶν εὐχῶν

† Ὁ Σιδηροκάστρου Βασίλειος

Σημ. τ. Δ. Ἡ Γεν. Διοίκησις εἰς αἰτησίμ μας ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνεύρεσίν των, ἀπήντησεν ὅτι οὐδὲν ἀνευρέθη ἐκ τῆς γενομένης ἐρεῦνης.

2. Ἐλλόγιμε κ. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου,

Εὐχαρίστως λαμβάνω τὴν ἔκδοσιν τοῦ Θρακικοῦ Ἀρχείου καὶ συγκαίρως ὑμῖν θερυῶς διὰ τὴν λαμπρὰν ἀσχολίαν σας, ἣτις εἶναι ἄγαν ἐθνικὴ. *Εἰς τὴν σελ. 121 (τ. ΣΤ) σχετικῶς μὲ τὸν αἰοίδιμον Δαμιανὸν Διβερόπουλον ἐπιγραφήτω μοι ἡ ἐπαινώθησις ὅτι ἐδίδαξεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς ἐκτακτος καθηγητῆς ἀπὸ τοῦ 1852 — 56 ἴσως δὲ εἶναι τυπογραφικὸν παρῶραμα τὸ ἀναγραφόμενον μέχρι τοῦ 1896. Ἄλλ' οὔτε διωρίσθη ἱερατικῶς προϊστάμενος τοῦ ἐν Βιέννῃ Ἑλλην. Ναοῦ : Παρητήθη τῆς καθηγεσίας καὶ μετέβη εἰς Βιέννην ἔνθα ἱεράτευεν ὁ ἀδελφός του ἀρχιμ. Κοσμᾶς Διβερόπουλος.*

Ἀτυχῶς εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπ. μεταξὺ τῶν φω-

τογραφιών όλων τῶν προϋπαρξάντων καθηγητῶν δὲν ὑπάρχει ἡ φωτογραφία τοῦ Διβεροπούλου οὐδαμῶς εὐρεθείσα.

Μετ' εὐχῶν

Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης Θεσσαλιώτιδος

Υ. Γ. Γράφω εἰς ὑμᾶς διότι δὲν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω τὸν συντάκτην τῆς λαμπρᾶς διατριβῆς κ. Κ. Κουρτίδην.

3. Γὰ τὰ ὑφάδια. Τὰ ταρακλιὰ

«Ἦταν ὁ παπποῦς ὁ Κωνσταντῆς ὁ Τασοῖδης ὁ παλιὸς πραγματευτῆς, πού εἶχε τὰ ξακουστὰ φελεμένα, τὰ στημόνια καὶ τὰ φάδια καὶ σ' αὐτὸν ἐπήγαιναν οἱ καλῆς φάντριες νὰ προμηθευθοῦν τὸ νῆμα πού ἐχρειάζοντο, ἀνάλογο πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πανιοῦ πού ἐπρόκειτο νὰ φιλοτεχνήσουν μὲ τὴν φημισμένη τέχνη τους. Διότι ἦσαν πολὺ ξακουσμένα τὰ ὑφαντὰ τοῦ λάκκου (ἐργαλειοῦ) τῶν Σαρανταεκκλησιῶν, πού τὰ ἐθαύμαζαν ἀκόμη καὶ στὴν πρωτεύουσα τοῦ βιλαετιοῦ, τὴν Ἀνδριανούπολη, τῆς ὁποίας οἱ γυναῖκες δὲν ἐβλεπεν μὲ εὐνοϊκὸ μάτι συνήθως κάθε ἀνεγνωρισμένην ὑπεροχὴν τῶν ὁμοφύλων των τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν. Ὁ γεροτασοῖδης λοιπὸν ἤξευρεν τί θὰ δώσῃ στὴν ἄμνια τὴ Μάλαμα, πρωτομαστόρισα στὰ ψηφωτὰ καὶ τί στὴν κυρὰ Δοχτινιώ, τεχνήτρα στὶς σαντρατωτῆς μεσάλες, ὅπως καὶ τί ἐχρειάζετο ἡ ἄμνια ἢ Πουλὶν' γιὰ τὰ κομοξακουσμένα τῆς ταρακλιὰ, τὰ χρησιμοποιούμενα ὡς καλοκαιρινὰ μακάτια, στρωσίδια δὴν τῶν καταπέδων τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Μὲ ὅλη τῆς στὴν ἀγαμματοσύνη ἢ ὑφάστρα ἤξευρε τὰ γὰ γλασθῆ, διότι ἐσυνήθισε τὸ μάτι τῆς στὴν ἐτικέττα τοῦ δέματος μὲ τὸ νῆμα, πού ἤρθε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, τὴν καλὴ μάρα Α. Α. Cronto καὶ ἀπ' αὐτὸ θὰ ἐτοιμάζετο τὸ κλωστρὸ καὶ γιὰ ὑφάδι τὸ λαγὸ. Ἐχρειάζετο δὲ ἰδιαίτερα ἀριστοποίητο στὸ στημόνι προκειμένου γιὰ τὰ ταρακλιὰ, ὥστε νὰ ἐπιτύχουν τὴ θανάσιμη ἀκρίσει τοῦ λευκοῦ. Καὶ πρῶτα ἔπρεπε τὸ νῆμα, ὅπως ἦτο εἰς τοιαύτας, νὰ τεράσῃ ἀπὸ τὴν μάζαλ' (ἀραιότατον μίγμα νεροῦ καὶ ἀλεύρου βασιμένου) διὰ τὴν ἀποκτήσῃ περισσότεραν ἀντοχὴν. Μετὰ τὸ στέγνωμα ἐκαλαμιάζετο καὶ ἐτίθετο τὸ διάσημο εἰς μῆκος σύμφωνα μὲ τὴν ποσότητα τῶν πήχεων τοῦ ὑφάσματος πού ἐχρειάζετο. Κατόπιν τὸ ἤμισο περίπου ἀπὸ τὸ ἐτοιμασμένον στημόνι εἰς κάθε διαστήμα 5 6 δακτύλων ἐτυλίγετο σφιχτὰ μὲ αἰτζίμι (σχοινὶ ὄχι πολὺ χονδρὸ) εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ διαπεράσῃ ὑγρὸν εἰς τὸ τυλιγμένον μέρος τοῦ νήματος, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ὑπερέβαιεν ἐπίσης τὰ 5—6 δάκτυλα. Ἔτσι ἐτοιμάζετο τὸ στημόνι γιὰ βάψιμο καὶ μετεφέρετο εἰς τὸν Στεφανάκη τὸνμπογιατζῆ, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰδικὸς εἰς τὸ εἶδος αὐτό· θὰ τὸ περνοῦσε εἰς χρῶμα πολὺ σταθερὸν bleu ὅπου θὰ ἐχρωματίζετο μόνον, τὸ δὲ σφιχτοτυλιγμένον θὰ ἔμενε λευκὸν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν σχοινοῦν. Ἐπρεπεν ἔπειτα νὰ τυλιχθῆ στὸ κάτω κυλινδρικό ξύλο τοῦ λάκκου καὶ νὰ περασθῆ ἀκολούθως στὰ μυτάρια καὶ στὸ χτένι εἰς τρόπον ὥστε ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ ὑπόλοιπον ἤμισον στημόνι βαμμένον ἐξ ὀλοκλήρου νὰ ἀποτελοῦν κατὰ μῆκος γραμμὰς. Ὡς ὑφάδι ἐχρησιμοποιεῖτο νῆμα λευκὸν καὶ ὑφαίνετο εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔχη δύο ὄψεις (σύστημα δημοκατόνι δηλ. μὲ ὀρτιά καὶ ξεστρεμιὰ) ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ζωηροτέρα, ἡ ὀρτιά, ἀποδίδει τὸ ἀξιοθαύμαστον ταρακλιῆ ὑφασμα, θαυμαζόμενον καὶ σήμερον διὰ τὴν ἰδιαίτεράν του λαμπρότητα, πού προσδίδει εἰς αὐτὸ τὸ ιδιόρρυθμον τῆς βαφῆς του».

Εἰς. Παπαδοπούλου

4. Ἐπιστημονικὸ ἐξορτάσιον

Α') Ἡ Θράκη ἐξορτάσε δύο ἐορτὰς κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον τρέχοντος ἔτους. Τὴν 70ετηρίδα τοῦ ἱατροῦ κ. Κ. Κουρτίδου, συγγραφέως τῆς Ἱστορίας τῆς Θράκης καὶ

Αρχὸν
Θρακίας
Ἰστορίας
(Πύκνισις)
Θρακίας
Αθῆναι
τ. 2'
1940
- 1941
v-364

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ